

Lina Pliško
Pula

ROMANIZMI U LEKSEMIMA ZA *DOM I POSJED* U JUGOZAPADNOME ISTARSKOME ILI ŠTAKAVSKO-ČAKAVSKOME DIJALEKTU

UDK: 811.163.42'373.613 : 811.13

811.163.42'282 (497.5 Istra) : 811.13

Rukopis primljen za tisak 10. 07. 2009.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Recenzenti: Ljerka Šimunković i Marina Marasović Alujević

U radu izdvajamo romanizme iz semantičkoga polja za *dom i posjed* koje smo prikupili u devet dijalektoloških punktova iz devet jugozapadnih istarskih općina ili gradova. Od istraživana 82 leksema čak ih je 48 romanskoga podrijetla (47,5%). Ti se romanizmi mogu podijeliti u nekoliko semantičkih potpolja: 1. *stvari uz ognjište* (od 17 leksema, 5 ih je romanskoga podrijetla – 29,4%); 2. *posude* (od 29 leksema, 15 ih je romanskoga podrijetla – 51,7%); 3. *kuhinjska i kućanska pomagala* (od 6 leksema, 5 ih je romanskoga podrijetla – 83,3%); 4. *pokućstvo i stvari u spavaćoj sobi* (od 9 leksema, 9 je romanskoga podrijetla – 100%); 5. *kuća i okućnica* (od 21 leksema, 11 ih je romanskoga podrijetla – 52,3%).

Zabilježeni romanizmi podjednako su zastupljeni u svim dijalektološkim punktovima i potvrđeni u konzultiranim rječnicima, što nas navodi na zaključak da su i danas u živoj uporabi u čakavskim govorima od Istre do Dalmacije te u mletačkim govorima današnje talijanske pokrajine Venezia Giulija.

Ključne riječi: *Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt, romanizmi, ognjište, posude, kućanska pomagala, pokućstvo, kuća i okućnica.*

UVOD

Hrvatsko-romanski jezični dodiri u Istri rezultat su povijesnih i kulturnih prožimanja koji na tim prostorima traju od samih početaka hrvatske povijesti.

Od 10. do 18. stoljeća istarske je prostore obilježila vladavina Mletačke Republike te uspješna ili manje uspješna naseljavanja Talijana, Morlaka (Vlaha), Hercegovaca, Albanaca i Levantinaca¹. To je razdoblje protkano i velikim epidemijama kuge, malarije te ratovima.

Nakon Mlečana, od 1797. do 1813. Istrom vladaju Francuzi, od 1813. do 1918. Austrijanci, od 1918. pa do kraja Drugog svjetskog rata Talijani.

Neminovno je da u takvim povijesnim prilikama dolazi do jezičnoga posuđivanja, onoga intimnoga, kulturnoga ili dijalekatskoga, kako ga među prvima definira L. Bloomfield u svojoj knjizi *Language* (1933.)

Kulturno posuđivanje podrazumijeva preuzimanje riječi za nove stvari i pojmove. Time se pokazuje što je jedan narod naučio od drugoga. U intimnom posuđivanju dominantan jezik postaje izvorom posuđivanja za jezik čiji je status niži. Dakle, do takva posuđivanja dolazi kad se dva ili više jezika koriste na istome prostoru ili unutar iste političke zajednice. Dijalekatskim se posuđivanjem preuzimaju riječi iz narječja istoga jezika. Prema Bloomfieldu kulturno je posuđivanje obostrano, a intimno jednostrano (Bloomfield, 1970: 444–460).

U ovome radu obrađujemo 48 leksema romanskoga podrijetla iz semantičkoga polja za *dom i posjed*, koji su u jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt² ušli zahvaćujući višestoljetnom hrvatsko-romanskom intimnom i kulturnom jezičnom posuđivanju.

1. ROMANIZMI U SEMANTIČKOME POLJU ZA *DOM I POSJED* U JUGOZAPADNOME ISTARSKOME ILI ŠTAKAVSKO-ČAKAVSKOME DIJALEKTU – METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je istražiti 82 leksema za semantičko polje *dom i posjed* u devet mjesnih govora jugozapadnoga istarskoga ili štakavsko-čakavskoga dijalekta. Iz prikupljenih leksema izdvojiti one romanskoga podrijetla te odrediti koja semantička potpolja pokrivaju romanizmi. Cilj ovoga rada nije bio etimologijski prikaz prikupljenih leksema.

¹ Više o migracijama u Istri u: Bertoša, Slaven (2003), *Levantineci u Puli (XVII.-XIX. stoljeće)*, ZN »Žakan Juri«, Pula; Darovec, Darko (1996), *Pregled istarske povijesti*, C.A.S.H., Pula.

² Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt prostire se od krajnjega juga (od Premanture), zapadnom obalom Istre sve do ušća rijeke Mirne (do Tara), istočno linijom Muntrilj – Kringa – Sv. Petar u Šumi – Kanfanar do Sv. Ivana, uz zapadnu obalu rijeke Raše do Barbana, zatim linijom Rakalj – Marčana – Muntić – Valtura – te južno Jadreški – Šišan – Ližnjan – Medulin. Najjužniji mjesni govori ovoga dijalekta (naselja imenom Vintijan, Vinkuran, Valdebek, Banjole i Premantura) imaju više štokavskih elemenata. Ovomu dijalektu pripada i vodička oaza u sjeveroistočnoj Istri koju je opisao J. Ribarić (Ribarić, 2002).

Zanimalo nas je koji su se romanizmi u jugozapadnome istarskome dijalektu sačuvali do danas te jesu li jednako zastupljeni u svakome mjesnome govoru. Provjerili smo i njihovu rasprostranjenost od talijanske pokrajine Venezije Giulije, preko Istre, Zadra do dalmatinskih otoka Brača, Hvara, Visa, dakle na području nekadašnje Mletačke Republike.

Potvrde za lekseme i njihovu rasprostranjenost potražili smo u rječnicima:

1. Giuseppe Boerio: *Dizionario del dialetto veneziano*, Giunti, Firenze 1998. (Premata tipografia di Giovanni Cecchini, Venezia 1856.) (= GB)³
2. Vera Glavinić: *Vocabolario del dialetto istroveneto di Pola*, Filozofski fakultet u Puli, Pula 2000. (= VG)
3. Luigi Miotto: *Vocabolario del dialeto veneto-dalmata*, Lint, Trieste 1984. (= LM)
4. Enrico Rosamani: *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*, Lint, Trieste 1999². (= ER)
5. Mate Hraste, Petar Šimunović i Reinhold Olesch: *Čakavisch-Deutsches Lexikon*, Böhlau Köln, Wien 1983. (= HŠO)

Upitnik za istraživanje leksema preuzet je iz dvojezičnoga, hrvatsko-talijanskoga, *Istriotskoga lingvističkoga atlasa – Atlante linguistico istrioto*, autorā Gorana Filipija i Barbare Buršić-Giudici (Filipi, Buršić-Giudici, 1998: 201–230). Lingvistički atlas sadržava oko 2 400 leksema iz petnaest životnih područja.

Istraživanje leksema provedeno je intervjuiranjem devet obavjesnika u devet dijalektoloških punktova, u devet jugozapadnih istarskih općina ili gradova, to su: Marija Radovan, rođena 1938. (Baderna – Grad Poreč), Ferdinand Rojnić, rođen 1923. (Bateli – Općina Barban), Ivan Piljan, rođen 1934. (Bokordići – Općina Svetvinčent), Matilda Beato, rođena 1931. (Crklada – Općina Vižinada), Albert (Berto) Fabris, rođen 1925. (Faturi – Općina Tinjan), Marija Peruško, rođena 1943. (Peruški – Općina Marčana), Vika Mezulić, rođena 1926. (Premantura – Općina Medulin), Olga Pokrajac, rođena 1918. (Rovinjsko Selo – Grad Rovinj), Marija Radović, rođena 1947. (Višnjan – Općina Višnjan).

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Skupina od 82 leksema za semantičko polje *dom i posjed* može se podijeliti u pet potpolja: *stvari uz ognjište* (17 leksema), *posuđe* (29 leksema), *kućanska pomagala* (6 leksema), *pokućstvo* (9 + 6 leksema izvan upitnika), *kuća i okućnica* (21 leksem).

2.1. STVARI UZ OGNJIŠTE

Od sedamnaest istraživanih leksema za *stvari uz ognjište*, romanskoga je podrijetla njih pet. Slavenski su leksemi primjerice: ognjište/ognjišće (Skok, 1972: 546), iskra (Skok, 1971: 730), ugljen/ugljenje (Skok, 1973: 537), saže/saje ('čađa'; Skok, 1971: 287), puhalica

³ U daljnjem ćemo se tekstu koristiti kraticama iz zagrada.

('mijeh za potpirivanje vatre'; Skok, 1973: 70). Romanskim se leksemima imenuju stvari koje pomažu u održavanju vatre na ognjištu i u pripremi hrane.

- **Mulete** – klijesta za vatru (tal. *molle del fuoco*)
Klijesta za vatru nazivaju se *mulete*. Leksem je zabilježen u svih devet mjesnih govora: Baderna (Ba), Bateli (Bt), Bokordići (Bo), Crklada (Cr), Faturi (Fa), Peruški (Pe), Premantura (Pr), Rovinjsko Selo (RS), Višnjan (Vi)⁴.
U obliku *molet* leksem je potvrđen u rječniku istrovenetskoga govora Pule V. Glavinić (VG, 110) te Rosamanijevu rječniku talijanske pokrajine Venezije Giulije te Istre, Dalmacije, Grada i Monfalconea (ER, 638). U obliku *mulete* nalazi se i u Hraste-Šimunović-Oleschevu Čakavsko-njemačkome leksikonu (HŠO, 574).
- **Gradele** – roštilj (tal. *graticola, gratella*)
Leksem *gradele* za roštilj zabilježen je u svih devet mjesnih govora: Ba, Bt, Bo, Cr, Fa, Pe, Pr, RS, Vi.
U obliku *gradela* potvrđuju ga ER (448), LM (90), VG (60), a oblik *gradella* GB (313). U HŠO leksikonu zabilježen je oblik *gradele* (248).
- **Trpije** – tronožac (tal. *treppiedi*)
Tronožac se u svih devet istraživanih mjesnih govora naziva *trpije*: Ba, Bt, Bo, Cr, Fa, Pe, Pr, RS, Vi.
U obliku *trepie* potvrđuju ga LM (213), ER (1175), GB (766). Kao *trepije* zabilježen je u HŠO (1253).
- **Tavela, pjaštra** – ploča ognjišta (tal. *la piastra del focolare*)
U osam mjesnih govora, u Ba, Bt, Bo, Cr, Fa, Pr, RS i Vi, ploča ognjišta naziva se *tavela*, a u Peruškima *pjaštra*.
Leksem *tavela* potvrđuju: LM (208), GB (738), VG (200), u ER uz *tavelu* (1142) nalazimo i *piastrelu* (779). Leksem *tavel* ovjerava i HŠO (1235).
- **Cok** – Panj na ognjištu (tal. *ciocco*)
Leksem *cok* zabilježen je u Bt, Bo, Cr, Fa, Pe, Pr, RS, Vi. U Barbanu se za 'panj na ognjištu' koristi leksem *did*, a u Faturima se uz *cok* koristi i *did* – panj koji se pali na ognjištu na Badnjak.
Cok u obliku *zoco* potvrđuju ER (1264), VG (217), GB (814). Leksem nije potvrđen u HŠO.

2.2. POSUĐE

U semantičkom potpolju *posuđe* od dvadeset i devet istraživanih leksema, petnaest ih je romanskih. To su imenice kojima se imenuje posuđe za kuhanje, posude za vodu i tekućine, stolno posuđe, posuđe za zahvatanje hrane te posuđe za serviranje hrane. Slavenski su

⁴ U daljnjem ćemo tekstu umjesto punoga naziva mjesta rabiti kratice u zagradama.

primjerice: kota ('kotao'; Skok, 1972: 169), čep (Skok, 1971: 307), krpa (Skok, 1972: 210), žlica (Skok, 1973: 683), sito (Skok, 1973: 246).

- **Koguma** – posuda s ručkom za kavu (tal. bricco del caffè)
Leksem *koguma* zabilježen je u šest mjesnih govora: Ba, Cr, Fa, Pe, Pr, Vi. U Bt se javlja oblik *kogula*. Oblik *cogoma* zabilježen je u LM (54) i GB (177 – 178), *kogoma* VG (84). ER navodi da se leksem *cogoma* rabi u Trstu, a potvrđuje i oblike *coguma*, *cucuma* (227 – 228). *Kogomu*, *kogomicu* potvrđuje i HŠO (425).
- **Padela** – plitka okrugla posuda za kuhanje (tal. tegame, farsora)
Plitka okrugla posuda za kuhanje naziva se *padela* u samo tri mjesna govora, u Ba, Fa i Pe. U drugim je mjesnim govorima zabilježen leksem *teća*. Oblik *paela*, *padella* ovjerava GB (461), a ER (718) navodi da se leksem *padella* koristi u Trstu, Poreču, Puli i Vrsaru, HŠO (769) potvrđuje oblike *padela* i *padelica*.
- **Pinjata – lonac (tal. pentola)**
Leksem *pinjata* zabilježen je u Bo, Bt, Pr, RS. U Ba, Cr, Fa, Pe, RS koristi se leksem *lonac* ili njegova umanjena *lončić*. Romanizam *pignata* ER (787) bilježi u Vodnjanu, Motovunu i Trstu. U istromletačkome govoru Pule zabilježila ga je VG (135). *Pinjatu*, *pinjaticu* i *pinjatinu* potvrđuje HŠO (803) u Jelsi i Brusju na otoku Hvaru. U Bt smo zabilježili i leksem **gamela** za posudu iz koje su, kako objašnjava V. Glavinić (57), jeli austro-ugarski vojnici. Leksem *gamella* potvrđuju GB (298), ER *gamela* (421) i GB (87). GB i ER bilježe i oblik *camela*. *Gamelu* potvrđuje i HŠO (227) u Dračevici na otoku Braču i Jelsi na Hvaru.
- **Ćikara, ćikarica, škudela** – šalica za kavu (tal. tazza, scodella)
Leksem *ćikara* zabilježen je u Cr, Pe, Pr, RS, Vi, *ćikarica* u Fa, Bo, Bt, a *škudela* u Ba. Imenicu *ćikara* u Puli potvrđuje VG (32). U Zadru i Splitu leksem *cicara* ovjerava LM (51), a u Piranu, Monfalconeu, Trstu i Lošinju ER (214). Rosamani ovjerava i leksem *scodela* (976). *Ćikara* i *ćikarica* potvrđene na Visu, Hvaru i Braču (HŠO, 124), a *škudela*, *škudelica* u Dračevici na Braču (HŠO, 1200).
- **Bićerin** – čašica (tal. bicchierino)
Čašica se u Ba, Cr, Fa, RS naziva *bićerin*. *Bicerin* potvrđuju ER (90), LM (25) i HŠO (46) na Braču, Hvaru i Visu.
- **Broka** – stakleni vrč (tal. boccale di vetro)
Leksem *broka* zabilježen je samo u Fa, Pr, RS i Pe. Ovjeren je u rječnicima VG (27), GB (100) i ER (118). U HŠO nalazimo oblike *broka* (78) i *brokva* (79) na otoku Braču.
- **Pijat (plitki, dimboki)** – tanjur (plitki i duboki) (tal. piatto piano, piatto fondo)

Leksem *pijat* zabilježen je u svih devet dijalektoloških punktova. Oblik *piato* potvrđuje GB (504), a *pijat*, *pijatić* HŠO (800) na Braču, Hvaru i Visu.

- **Cukijera** – šećernica (tal. *zuccheriera*)
Za *šećernicu* je u Ba, Cr, Pe, zabilježen leksem *cukerijera*, u RS *cukijera*, u Bt *cukarnica*, u Pr *važ za cukar*, a u Vi *cukeraš*. U Fa i Bo nismo dobili odgovor. Oblik *zucariera* potvrđuju GB (823), ER (1271), LM (228). *Cukarijera*, *cukerjera* koristi se u Brusju na Hvaru (HŠO, 104).
- **Terina, pijadina** – zdjela u kojoj se služi juha ili salata (tal. *zuppiera*, *terrina*)
Juha ili salata se u Ba, Bt, Bo, Pe Pr služe u *pijadini*, a u *terini* u Cr, Fa, RS i Vi. Rječnik VG potvrđuje imenice *pijadina* (133) i *terina* (201), LM *piadena* (154) i *terina* (209), jednako tako i ER *piadena* (775) i *terina* (1149). HŠO potvrđuje leksem *terina* (1238) na Hvaru i Visu.
- **Pirun** – vilica (tal. *forchetta*)
Leksem *pirun* za vilicu zabilježen je u svih devet dijalektoloških punktova. Kao *piron* ga potvrđuju svi konzultirani rječnici: GB (512), VG (135), LM (155), ER (796), HŠO (804).
- **Kučarin** – žličica (tal. *cucchiaio*)
Deminutiv *kučarin* za žličicu zabilježen je samo u Premanturi, jer nije bio predviđen za istraživanje upitnikom.
U obliku *cuciar*, *cuciarin* potvrđuje ga LM (61) i ER (274) u Trstu, Monfalconeu i Lošnju. *Kučarin*, *kučar* bilježi VG (92), a *cuchiaro* GB (211). Na Hvaru je potvrđen oblik *kučarin* (HŠO, 468).
- **Kacijola** – kutlača (tal. *cucchiaione da minestra*)
Za *kutlaču* se u Bo, Cr, Pe, Pr i RS koristi leksem *kacijola*, u Ba, Vi *paj*, u Fa, Bt *palj*. Rječnik VG (82) potvrđuje leksem *kazijola* u istromletačkom govoru Pule, LM (48) *caziol*, *kacjola* u dalmatskomletačkim govorima te ER (198) *caziol* u Trstu i Rovinju, a HŠO (390) *kacijola*, *kacjola* na Hvaru.
- **Školabrodo** – cjedilo za juhu (tal. *colabrodo*)
U Bt, Cr, Pe, RS i Vi se cjedilo za juhu ili tjesteninu naziva *školabrodo*. U ostalim se mjesnim govorima koristi leksem *cidilo* ili *cidalo* u Bo.
Lekseme *scolabrodo*, *colabrodo* potvrđuje VG (164), LM (183), a i ER (977) uz *scolabrodo* i *colabrodo* bilježi i *passabrodo*. U HŠO umjesto leksema *školabrodo* nalazimo oblik *pašabrod* (783).
- **Kavatapi** – vadičep (tal. *cavatappi*)
Leksem *kavatapi* zabilježili smo samo u Ba, Cr, Pr i Vi. U ostalim mjesnim govorima nismo dobili nikakav odgovor.
Cavatapi potvrđuje samo Rosamanijev rječnik (ER 195).

- **Štanjada** – kotao za iskuhavanje rublja (tal. caldaione da bucato); kotao za kuhanje palente
Leksem je zabilježen kao *štanjada* u Ba, Fa, Pe, Pr, Vi. U Cr, Pe, Ba i RS palenta se kuha ili rublje iskuhava u *kotlu* (N jd. *kota*), a u Pr, Bo i Ba u *laviću*.
Leksem *stagnada* potvrđuju ER (1086), VG (177) i GB (699).

2.3. KUHINJSKA I KUĆANSKA POMAGALA

U semantičkome potpolju *kuhinjska* i *kućanska pomagala* istraživali smo šest leksema i dobili pet romanizama.

- **Mažinin** – mlinac za kavu (tal. macinino da caffè)
Mlinac za kavu se u Ba, Bt, Cr, Pe, Pr, RS i Vi naziva *mažinin*, *maženin*. U Fa je *malinac*, u Bo *malin* za *kafe*.
Romanizam potvrđuju samo VG – *mažinin* (106) i HŠO – *mažinin*, *maženin* (536).
- **Broštulin** – pržionik za kavu (tal. tostino da caffè)
Leksem *broštulin* zabilježen je u svih devet mjesnih govora i potvrđuju ga svi konzultirani rječnici: *brustolin* – VG (27); *brustolin* – GB (104); *brustolin* (*bruštulin*) – GM (35–36); *brustulin* – ER (124, Monfalcone, Trst, Lošinj); *bruštulin*, *bruštulinić* – HŠO (84).
- **Kanavača, štraca** – krpa (tal. strofinaccio, canovaccio)
U Ba se kuhinjska krpa naziva *kanovača*, u Pr *kanavača*, a u Bt, Bo, Cr, Fa Pe i Vi *štraca*. U RS smo zabilježili *krpa*. Oba leksema potvrđuju rječnici ER (*canavaza*, 159, Labin, Lošinj; *straza*, 1105), LM (*canavaza*, 41; *strazza*, 201) i HŠO (*kanavaca*, 399, *kanevaca*, 400, na Hvaru, *štraca*, 1215, na Braču). Boerio potvrđuje samo *strazzo* (GB, 713), a Glavinić *strasa* (VG, 180).
- **Kadin** – lavor (tal. catino)
Leksem *kadin* u značenju 'lavor' koristi se u svim istraživanim mjesnim govorima. Potvrđuju ga: VG (75), LM (39), ER (139, Monfalcone, Trst), u obliku *kajin* HŠO (392).
- **Škovacera** – lopatica za smeće (tal. pattumiera)
Lopatica za smeće se u Bt, Fa, Pe i Pr naziva *škovacera*. Leksem *skovazera* potvrđuju VG (166), ER (984), LM (185), a oblik *škovacera* HŠO (1193).

2.4. POKUĆSTVO I STVARI U SPAVAĆOJ SOBI

U ovome je semantičkome potpolju upitnikom bilo predviđeno istražiti devet leksema, no u razgovoru s obavjesnicima dobili smo ih još šest. To su komoda, kuhinjski ormar, ostakljeni kredenc, komoda, komoda s ogledalom, plahta, i svi su oni romanskoga podrijetla. Zanimljivo je da su se sačuvali stari hrvatski leksemi *postelja* (Skok, 1973: 15) i *punjava* ili *ponjava* (Skok, 1973: 8), a da se većina krevetnine imenuje romanizmima: *štramac*

('madrac'), *lancun* ('plahta'), *kušin* ('jastuk'), *kovaltur* ('prekrivač za postelju/krevet'), *koltra* ('jorgan').

- **Komo** – komoda, ormar s ladicama (tal. cassettone)
Ormar s ladicama koji se obično drži u spavaćoj sobi naziva se *komo*. Leksem je zabilježen u Bt, Bo, Pe, Pr, RS, a potvrđuju ga svi konzultirani rječnici: *comò*, GB (183), LM (56, Split), ER (236), a *komo* VG (85) i HŠO (434).
- **Vetrina** – kredenc, ostakljeni kuhinjski ormar (tal. credenza, armadio da cucina)
Leksem *vetrina* zabilježili smo u Pe, Bo, a u Vi *vetrina*. *Vetrinu* potvrđuje VG (212), a HŠO *vetrinu* (1320) i *veltrinu* (1317).
- **Krdenča** – kredenc (tal. credenza, armadio da cucina)
Krdenča je također kuhinjski ormar. Leksem smo zabilježili u Ba, Bt, Bo, Cr, Fa, Pe, Pr i RS, a u obliku *credenza* ga potvrđuju GB (206), VG (212), ER (262–263) te HŠO (457) kao *kredenca*.
- **Špečera, špikijera** – komoda s ogledalom (tal. specchiera)
Špečera, leksem zabilježen u Vi i *špikijera* zabilježen u Pe, imenuje komodu s velikim ogledalom koja se nalazila, kako kaže V. Glavinić (Glavinić, 2000: 172), u svakoj spavaćoj sobi. Rosamani potvrđuje leksem *specera*, u značenju 'veliko ogledalo' (ER, 1066), jednako tako i Boerio (*spechiera*, GB, 685).
- **Armarun, armaron, armeron** – ormar (tal. armadio)
Ormar u spavaćoj sobi u Ba, Cr, Vi naziva se *armarun*, u Bt, Bo, Fa, Pe, RS *armaron*, a u Pr *varmeron*. Leksem je kao *armeron* potvrđen u svim konzultiranim rječnicima: GB (44), VG (18), LM (12), ER (38, Rijeka), *armarun* i deminutiv *armarunić* HŠO (20).
- **Štramac** – madrac (tal. materasso)
Štramac je madrac koji je bio ispunjen vunom. Leksem je zabilježen u svih devet mjesnih govora i potvrđen u svim rječnicima: *stramazzo* GB (710), *stramazo* LM (201), *stramaso* VG (179) i ER (1100), *štramac* (HŠO, 1216).
- **Pajarica** – slamarica (tal. pagliariccio)
Madrac ispunjen slamom nazivao se *paljarica* (Bo, Bt, Fa, RS), *pajarica* (Ba, Pr, Vi), *pajarić* (Cr), a onaj ispunjen kukuruznom komušinom *šušnjarica* (Pe). U rječnicima nalazimo sljedeće potvrde: *pajon* (VG, 125), *paion* (LM, 142), *pagia* (GB, 462), *paiariza*, *paieriza*, *paion* (ER, 722), *pajarica* (HŠO, 770).
- **Bukalin** – noćna posuda (tal. vaso da notte)
Noćna posuda se u Ba, Bt, Cr, Fa, Pe i Vi naziva *bukalin*. Konzultirani rječnici potvrđuju oblike *bukal*, VG (28), *bucal*, *bucalin*, LM (36), *bucal*, *bucalic*, ER (124–125), *bukalin* HŠO (88).
- **Kovaltur, kuvertor** – pokrivač za krevet (tal. copri letto)

Krevet se može prekriti *kovalturom* (Ba, Bt, Bo, Pe, Vi), *kovarturom* (Cr), *koverturom* (Fa), *kuvertorom* (Pr) ili vunenim prekrivačem – *ponjavom* (Ba) ili *punjavom* (Fa, RS).

Romanizam *covertor* potvrđuju GB (205), LM (59), ER (260), VG (89) ovjerava *kovertor*, a HŠO (479) *kuvertur*.

- **Lancun** – plahta (tal. lenzuolo)
Leksem *lancun* u značenju 'plahta' zabilježili smo samo u Bt, Fa, Pe, jer nije bio predviđen za istraživanje upitnikom.
U obliku *linziol* potvrđuje ga VG (98), *lanzum*, *lanziol* ER (525), a HŠO (465) *lancun* i njegov deminutiv *lancunić*.
- **Bonagracija** – zastornica (tal. asta delle tende)
Zastornica se u svih devet mjesnih govora naziva *bonagracija*. Leksem je potvrđen i u svim konzultiranim rječnicima, *bonagrazia* GB (90), LM (29), *bonagrasia* ER (103), *bonagrazia* VG (26). U obliku *bonagracije* leksem je ovjeren u HŠO (66).
- **Tavela** – termofor (tal. scaldaletto)
Za hladnih noći krevet se grijao toplom ciglom omotanom u razne krpe – *tavelom*. Leksem je potvrđen u svim mjesnim govorima i svim rječnicima u istom obliku: *tavela* GB (738), VG (200), LM (208), ER (1142), a HŠO (1235) *tavel*.

2.5. KUĆA I OKUĆNICA

U sematičkome potpolju *kuća* i *okućnica* od dvadeset i jednoga leksema, jedanaest ih je romanskoga podrijetla. Hrvatski su leksemi primjerice: ključ, ključanica (Skok, 1972: 104), prag/pragi (Skok, 1973: 21), dimljak/dimjak (Skok, 1971: 404).

- **Manilija** – kvaka (tal. maniglia)
Romanizam *manilija* za kvaku zabilježen je samo u Peruškima. U ostalim je mjesnim govorima kvaka *kljuka* (Ba, Bo, Bt, Fa, Pr, RS,) ili *kjuka* (Vi, Cr). Leksem *maniglia* potvrđen je u Rosamanijevu rječniku (395).
- **Lanta** – prozorski kapak (tal. imposta)
Leksem *lanta*, u značenju 'prozorski kapak' zabilježen je samo u Premanturi, a potvrđen je tek u Boeriovu rječniku (339) kao *landa*.
- **Jerte, lerte** – dovratnici, podlučja (tal. la erta)
Dovratnici se u Fa i Vi nazivaju *jerte*, a u RS *lerte*. U drugim su mjesnim govorima dovratnici *prag* – *pragi*.
Oblik *erta* potvrđuju GB (254), VG (41) i ER (342).
- **Brtvela** – šarka (tal. cardine della finestra)
Prozorska šarka se u svim mjesnim govorima naziva *brtvela*. Leksem potvrđuje samo rječnik VG (23).

- **Pašaman** – rukohvat na stubama (tal. corrimano della scala)
Leksem *pašaman* za rukohvat na stubama zabilježen je u Ba, Bt, Cr, Pe, Pr i RS. U obliku *pasaman* potvrđuju ga VG (128), LM (145) te kao *pašamon* HŠO (783).
- **Koridur, portig** – hodnik (tal. corridoio)
U Pe se hodnik naziva *koridor*, u Pr *koridur*, u Bo *koridoj*. Hodnik je u Vi i RS *portig*, a u Cr *portih*. Lekseme *portego*, *portico* potvrđuju ER (820 – Lošinj, Cres, Trst) i LM (160 – Zadar). Isti autori potvrđuju i *coridor* (LM, 58; ER, 252). Rječnik HŠO potvrđuje oblik *portik* (878) na Braču i Hvaru.
- **Kundot, kondot, kunduc** – zahod (tal. cesso)
Leksem *kundot* za zahod zabilježen je u Ba, *kunduc* u Pr, *kandot* u Bt i RS, *kondot* u Bo, Fa, Pe i Vi. Svi konzultirani rječnici potvrđuju leksem u nekom od oblika: *condoto* – LM (57), GB (187), ER (240), *kondoto* VG (86), *kondut* – HŠO (437) i *kundut* (HŠO, 473).
- **Portun** – željezna rešetkasta vrata (tal. cancello)
Željezna rešetkasta vrata koja se nalaze na ulazu u imanje ili dvorište nazivaju se *portun*. Leksem *portun* zabilježen je u Pr, Vi, Bo, Cr, Pe, Ba, Bt, a *prtun* u Fa. U obliku *portun* ovjeren je samo u HŠO (878) rječniku.
- **Baladur** – odmorište na vanjskim stubama (tal. pianerototolo)
Odmorište na vanjskim stubama naziva se *baladur* (Ba, Bt, Bo, Cr, Fa, Pe, Pr), a odmorište na unutarnjim stubama *podic* (RS). Oblik *balidor* potvrđuje VG (22), *balador* – LM (15) i ER (57), a HŠO (28) *balatur*.
- **Gorna, gorla, gurla** – oluk (tal. grondaia)
Oluk se u Ba, Cr i Vi naziva *gorna*, u Bt, Bo, Pe, Pr *gurla*, u RS *gurna*, a u Fa *vorna*. Leksem *gorla*, *gorna* potvrđuje ER (446), a HŠO (261) oblike *gurla* i *gorna*.
- **Kupa** – crijep (tal. tegola)
Crijep se u većini istraživanih mjesnih govora, u Ba, Bt, Cr, Fa, Pe, Pr, RS, Vi, naziva *kupa*, a u Bo je *žlibac*. Oblik *kopo* potvrđuje VG (87), *copo* ER (248), a *kupa* HŠO (474).

3. ZAKLJUČAK

Hrvatsko-romanski jezični doticaji u Istri rezultat su višestoljetnog povijesnog, kulturnog i geografskog doticaja dviju zajednica. Ti su kontinuirani doticaji razlogom da su u leksički sloj hrvatskoga doseljeničkog štakavsko-čakavskog dijalekata prodrli mnogobrojni romanizmi koji su se sačuvali do današnjih dana.

U istraživanome semantičkom polju za *dom i posjed* od 82 leksema, zabilježeno je čak 48 romanizama (47,5%). Te smo romanizme podijelili u pet semantičkih potpolja: 1. *stvari*

uz ognjište – od 17 leksema, 5 ih je romanskoga podrijetla (29,4%); 2. *posuđe* – od 29 leksema, 15 ih je romanskoga podrijetla (51,7%); 3. *kuhinjska i kućanska pomagala* – od 6 leksema, 5 ih je romanskoga podrijetla (83,3%); 4. *pokućstvo i stvari u spavaćoj sobi* – od 9 leksema, 9 je romanskoga podrijetla (100%). U ovome smo semantičkome potpolju izvan upitnika zabilježili još 6 romanizama; 5. *kuća i okućnica* – od 21 leksema, 11 ih je romanskoga podrijetla (52,3%).

U semantičkome potpolju *stvari uz ognjište* tri su leksema (*mulete, gradele, trpije*) zabilježena u svih devet istraživanih mjesnih govora; u semantičkome potpolju *posuđe* pet (*ćikara/ćikarica/škudela, pijat, cukerijera/cukijera/cukarnica/ cukeraš, pirun, pijadina/terina*); u semantičkome potpolju *kuhinjska i kućanska pomagala* četiri su leksema zabilježena u svim mjesnim govorima (*broštulin, kanavača/štraca, kadin, škovacera*), u semantičkome potpolju *pokućstvo i stvari u spavaćoj sobi* četiri (*armarun/armeron/armaron, štramac, bonagracija, tavela*); u semantičkome potpolju *kuća i okućnica* zabilježen je samo jedan romanizam u svih devet mjesnih govora (*brtvela*), a četiri u osam mjesnih govora (*kundot/kunduc, kondot, portun, gorna/gorla, gurla, kupa*).

Najviše je romanizama zabilježeno u semantičkome potpolju *kuhinjska i kućanska pomagala* (83,3%) te *pokućstvo i stvari u spavaćoj sobi* (100%). Najmanje za *Stvari uz ognjište* (29,4%). Ti nas postoci navode na zaključak da je do jezičnog posuđivanja iz prestižnoga istromletačkoga idioma najmanje došlo u sferi koja je temeljna za funkcioniranje kuće (obitelji) – kuća, okućnica i ognjište, a najviše na onoj koja predstavlja svojevrsan luksuz u svakodnevnome životu (krevetnina, namještaj, posuđe, kuhinjska pomagala...).

Zabilježeni romanizmi potvrđeni su u konzultiranim rječnicima, što znači da su bili u uporabi od talijanske pokrajine Venezije Giulije, preko Istre i Zadra do dalmatinskih otoka Hvara, Brača i Visa, dakle na području nekadašnje Mletačke Republike. Činjenica da smo ih danas neizmijenjene zabilježili u devet mjesnih govora jugozapadne Istre znači da su se uspjeli održati u istome značenju nekoliko stoljeća te da su čvrsto ukorijenjeni u svijesti svojih govornika.

LITERATURA

- Bertoša, Slaven, *Levantinci u Puli (XVII.-XIX. stoljeće)*, ZN »Žakan Juri«, Pula 2003.
- Bloomfield, Leonard, *Language*, George Allen & Unwin, London 1970.
- Boerio, Giuseppe, *Dizionario del dialetto veneziano*, Giunti, Firenze 1998. (Premata tipografia di Giovanni Cecchini, Venezia 1856.; pretisak).
- Darovec, Darko, *Pregled istarske povijesti*, C.A.S.H., Pula 1996.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej, *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 1993.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 1997.
- Filipi, Goran, Barbara Buršić-Giudici, *Istriotski lingvistički atlas – Atlante linguistico istrioto*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula 1998.

- Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu, Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb 1986.
- Glavinić, Vera *Vocabolario del dialetto istroveneto di Pola*, Filozofski fakultet u Puli, Pula 2000.
- Hraste, Mate, Petar Šimunović, Reinhold Olesch, *Čakavisches-Deutsches Lexikon*, knj. 1., Böhlau, Köln, Wien 1979.
- Miotto, Luigi, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, Lint, Trieste 1984.
- Ribarić, Josip, *O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istria s opisom vodičkog govora*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin 2002.
- Rosamani, Enrico, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*, Lint, Trieste 1999².
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 1., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 2., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1972.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 3., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1973.
- Sočanac, Lelija, *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 2004.
- Sočanac, Lelija, *Talijanski elementi u hrvatskom jeziku – kulturno i intimno posuđivanje*, Riječ, god. 7, sv. 1, Rijeka 2001., str. 77–88.

ROMANISMS IN LEXICAL ITEMS RELATED TO HOME AND HOUSE LOT IN SW ISTRIAN OR STOKAVIAN-CHAKAVIAN DIALECT

Summary

The paper points out the Romanisms, taken from the semantic fields such as *home* and *house lot*, we have collected at nine dialectological points located in nine municipalities or towns in the south-western part of Istria. Taking into account the total of 82 lexical items, we can say that 48 of them are of Romanic origin (47.5%). These can be divided into several semantic sub-fields: 1. objects around the fireplace (5 out of 17 – 29.4% - are of Romanic origin); 2. dishes (15 out of 29 – 51.7%); 3. kitchen and home appliances (5 out of 6 – 83.3%); 4. furniture and objects in bedrooms (9 out of 9 – 100%); 5. home and house lot (11 out of 21 – 52.3%).

The registered Romanisms are equally present at all the dialectological points and have been confirmed by the dictionaries we consulted, meaning that these are still actively used in the chakavian local speeches from Istria to Dalmatia as well as in the Venetian dialects spoken in the Italian region Venezia Friuli.

Keywords: *SW Istrian or stokavian-chakavian dialect, Romanisms, fireplace, dishes, home appliances, furniture, house and house plot*

I ROMANIZMI NEI LESSEMI PER DOM E POSJED NEL DIALETTO ISTRIANO SUD-OCCIDENTALE O STACAVO-CIACAVO

Riassunto

Nel lavoro trattiamo i romanismi del campo semantico per *dom* (casa) e *posjed* (proprietà) che abbiamo raccolto in nove punti dialettologici di comuni o città dell'Istria sud-occidentale. Degli 82 lessemi studiati ben 48 sono di origine romanza (47,5%). Questi romanismi si possono suddividere in alcuni sotto campi semantici: 1. oggetti attinenti al focolare (dei 17 lessemi, 5 sono di origine romanza – 29,4%); 2. *stoviglie* (dei 29 lessemi, 15 sono di origine romanza – 51,7%); 3. *utensili per la cucina e la casa* (dei 6 lessemi, 5 sono di origine romanza – 83,3%); 4. *mobili e oggetti nella camera da letto* (dei 9 lessemi, 9 sono di origine romanza – 100%); 5. *casa e terreno circostante* (dei 21 lessemi, 11 sono di origine romanza – 50%).

I romanismi registrati sono presenti nella stessa misura in tutti i punti dialettologici e attestati nei vocabolari consultati, portandoci a concludere che ne è vivo l'uso anche oggi nelle parlate ciacave dall'Istria alla Dalmazia e nelle parlate veneziane dell'odierna regione Venezia Giulia.

Parole chiave: *Dialetto istriano sud-occidentale o stacavo-ciacavo, romanismi, focolare, stoviglie, utensili domestici, mobili, casa e terreno circostante*

Podaci o autorici:

Dr. sc. Lina Pliško, doc., Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti, Odsjek za kroatistiku, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pula, e-mail: lplisko@inet.hr